

Asia: VN/31220/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi - Muut rikosprosessin sujuvoittamistoimet (vaihe 2)

Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat muutosehdotukset

1. Asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittäminen

Hovioikeus puoltaa ehdotusta pääosin. Asianomistajan ja muidenkin rikosprosessiin osallisten tehtävien selvyiden kannalta on perusteltua, että on mahdollisimman aikaisin tiedossa, ajaako syyttäjä asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksiaan vai onko asianomistajan huolehdittava tästä itse. Viranomaisten vakiintuneen vastuunjaon kannalta on kuitenkin pidettävä jossain määrin kyseenalaisena, että esitutkintaviranomainen voisi tosiasiasa päättää syyttäjän asemesta, että viimeksi mainittu ei aja yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Vähintäänkin on lähdettävä siitä, että vähänkään epäselvässä tapauksessa asia viedään syyttäjän ratkaistavaksi (jossain määrin toisin s. 46). Tavoitteena on toisaalta pidettävä, että ilmeisen perusteettomat ja mahdottomat vaatimukset työllistävät mahdollisimman vähän viranomaisia.

2. Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus

Ehdotetun 1 §:n 2 momentin muutoksesta hovioikeudella ei sinänsä ole huomautettavaa. Hovioikeus kuitenkin katsoo, että momentin lopussa oleva muutosehdotus ei ole kielellisesti johdonmukainen momentin alumpana olevan muotoilun kanssa.

Ehdotetun uuden 5 momentin osalta hovioikeus katsoo, että ehdotuksen taustalla olevat syyt ovat sinänsä ymmärrettäviä ja hyväksyttäviä. Hovioikeus kuitenkin oudoksuu sitä, että tilanne asiallisesti rinnastetaan salaisen pakkokeinon käyttämisestä ilmoittamisen lykkäämiseen (s. 48). Hovioikeuden näkemyksen mukaan laissa muualla omaksuttujen ratkaisumallien suhteen olisi johdonmukaista, että kirjaamisen lykkäämisen asemesta säädettäisiin tällaisen rikosilmoituksen salassapitämisestä.

3. Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Tämänkin ehdotuksen osalta on todettava, että se siirtäisi syyttäjälle normaalisti kuuluvaa päätösvaltaa esitutkintaviranomaiselle. Hovioikeus pitää esitystä kyseenalaisena, vaikka sinänsä tavoite viranomaisresurssien säästämistä on puollettava. Oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään varsin erilaisista perusteista jättää harkinnanvaraisesti syyte nostamatta (s. 49 käytetty termi toimenpiteistä luopuminen ei tässä yhteydessä vastaa nykytilaa). Erityisesti 8 §:ssä säädetty edellytykset vaativat suhteellisen laajaa harkintaa eri seikkojen vaikutuksesta. Joitakin perusteita sovelletaan myös suhteellisen vähän. Joka tapauksessa hovioikeus katsoo, että sinänsä soveltamisalaltaan yleinen mutta usein olennaisesti syyteneuvotteluun liittyvä 8 §:n 2 momentti on jätettävä soveltamisalan ulkopuolelle.

4. Esitutkintatoimenpiteiden asettaminen tärkeysjärjestykseen

Hovioikeudella ei ole lähtökohtaisesti huomautettavaa ehdotukseen. Hovioikeus kuitenkin toteaa, että edellä luetellut harkintakriteerit huomioon ottaen ”muut vastaavat seikat” ei kovin hyvin sovi siihen, esityksessä sinänsä perustellusti esiin otettuun tilanteeseen, että todistusaineisto uhkaa kadota tai heikentyä (s. 51). Muotoilu voisi olla avoimempi, esimerkiksi muut esitutkinnan tarkoituksen toteuttamisen kannalta merkitykselliset seikat.

5. Esitutkinnan keskeyttäminen

Hovioikeudella ei ole huomauttamista ehdotuksesta.

6. Edunvalvojan määrääminen lapselle

Hovioikeuden käsityksen mukaan ehdotukselle ei ole nimenomaisesti esitetty perusteita, mutta ilmeinen tarkoitus on alentaa prosessiedunvalvojalle määrättävä palkkio samalle tasolle kuin oikeusapuasioissa ja saattaa tällaiset palkkiot tuomitun maksettavaksi. Toisin sanoen ehdotuksen tarkoitus on säästää valtion menoja.

Hovioikeus vastustaa ehdotusta. Prosessiedunvalvojaa ei voida suoraan rinnastaa alaikäisen asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaan, vaan ensiksi mainitulla voi olla laajempia ja vastuullisempia tehtäviä kuin avustajalla. Muutos saattaisi johtaa siihen, että asianomistajan edunvalvoja asetetaan huonompaan asemaan kuin muut edunvalvonta-asioita hoitavat. Tästä syystä ja siksi, että prosessiedunvalvojan määrääminen voi olla täysin vastaajan vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella, tuomitun asettaminen korvausvastuuseen ei ole perusteltua. Ainakin vastuu tulisi rajoittaa sellaisiin toimenpiteisiin, jotka hän olisi velvollinen korvaamaan asianomistajan avustamisesta oikeudenkäyntiin liittyen. Hovioikeus vielä toteaa, että tuomioistuin viran puolesta harkitsee prosessiedunvalvojan laskutuksen kohtuullisuuden.

7. Kuulustelujen äänitallentaminen

Hovioikeus puoltaa ehdotusta.

8. Velvollisuus antaa loppulausunto

Hovioikeuden näkemyksen mukaan ehdotukselle ei ole esitetty riittäviä perusteluita. Sinänsä loppulausuntomenettelyä olisi hovioikeuden käsityksen mukaan perusteltua käyttää nykyistä enemmän, mutta ehdotus ei sinänsä puutu tähän. Hovioikeus pitää kyseenalaisena, että

loppulausunnon antamisen laiminlyömiä alettaisiin käyttää perusteina harkittaessa avustajan kelpoisuutta tai asian viemistä kurinpitomenettelyyn. Avustajalla voi olla hyväksyttävä syy jättää loppulausunto antamatta. Hovioikeus pitää varsin kaukaa haettuna, että antamatta jättämisestä seuraisi esiintymiskielto tai vastuu oikeudenkäyntikuluista. Kuten esityksessä todetaan, mitään suoranaista sanktioita loppulausunnon antamatta jättämisestä ei kuitenkaan seuraisi (s. 57).

9. Tietojen luovuttaminen rikosrekisteristä

Hovioikeudella ei ole huomautettavaa ehdotuksesta.

Rikosasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat muutosehdotukset

1. Saatavillaolohaaste ja asiamiestiedoksianto

Hovioikeudella ei ole huomautettavaa ehdotuksen asiallisesta sisällöstä. Kun on ilmeistä, että ehdotettu sääntely koskisi vain käräjäoikeuksia, olisi perusteltua selvyyden vuoksi säätää nimenomaisesti näin eikä käyttää merkitysisällöltään laajempaa termiä tuomioistuin.

2. Velvollisuus antaa ennakkovastaus

Hovioikeus viittaa edellä loppulausunnon antamisesta sanomaansa tarvittavin muutoksin.

3. Määräaika todisteiden esittämiselle

Hovioikeus kannattaa vahvasti ehdotuksia todistepreklusiosta.

Käräjäoikeusvaiheen preklusion osalta hovioikeus huomauttaa, että vaikka todennäköisesti preklusion asettaminen tulisi kyseeseen erityisesti laajoissa asioissa, tarve voi ilmetä periaatteessa missä tahansa rikosasiassa sen laajuudesta riippumatta. Preklusiouhalle olisi todennäköisesti tarvetta lähinnä silloin, kun asianosainen ei halua ilmoittaa tai muusta syystä ei ilmoita todisteitaan asianmukaisesti taikka kun häneltä ei ylipäätänsä saa vastausta kysymykseen, onko hänellä omia todisteita. Tässä suhteessa valmisteluistunnon edellyttäminen on perusteltua, koska tällöin voidaan kirjallisten viestien vaihtamista paremmin saada selville, onko asianosaisella tarkoitusta omaa todistelua ylipäätään esittää, ja arvioida asianosaisen toimintaa yleisemminkin. Myöhemmin saattaisi olla perusteltua arvioida käytännössä kertyneiden kokemusten valossa, olisiko perusteltua laajentaa preklusion käyttöä käräjäoikeudessa.

Hovioikeus huomauttaa, että sen käsityksen mukaan uuden todisteen osalta on ensiksi arvioitava, onko se ylipäätään tarpeellista näyttöä (ks. s. 61). Jollei ole, todiste voidaan torjua jo tällä perusteella tarvitsematta ottaa kantaa mahdolliseen pätevään syyhyn esittää todiste vasta tässä vaiheessa.

Hovioikeus yhtyy hovioikeuspreklusiota koskeviin perusteluihin (s. 63). Etenkään todistetallenneudistuksen tultua voimaan ei voida pitää hyväksyttävänä, että asianosainen

tarkoituksellisesti odottaa hovioikeusvaiheeseen asti esittääkseen uutta näyttöä. Melko usein esiintyy tapauksia, jossa rikosasian vastaaja ei ole halunnut tulla kuulluksi käräjäoikeudessa, mutta hovioikeudessa mieli onkin muuttunut, mistä herää helposti kysymyksiä. Valitettavasti esiintyy myös tapauksia, joissa yleensä vastaajan puolelta nimetään uutta näyttöä juuri ennen hovioikeuden pääkäsittelyä, mikä vaarantaa sen toimittamisen sovitun mukaisesti erityisesti, jos kyse on uudesta henkilötodistelusta. Todistepreklusio voisi olla yksi keino välttää pääkäsittelyjen peruuntumisia tai aikataulujen murentumisia, kun uudella näytöllä ei olisi muutoksenhaun ratkaisemisen kannalta juurikaan merkitystä. Sinänsä on selvää, että asian ratkaisemisen kannalta kaikki olennaisin näyttö tulee jättää preklusion ulkopuolelle hovioikeudessa, mihin oikeuskäytännössä on riita-asioissakin viitattu aineellisen totuuden pääsemisen kannalta (esim. KKO 2022:14 kohta 9).

Hovioikeus toteaa, että kun seikkapreklusiota ei ehdoteta, uuteen merkitykselliseen seikkaan vetoaminen voi usein johtaa siihen, että uuden seikan puolesta tai sitä vastaan todistava uusi näyttö olisi sallittava. Käytännössä uusiin seikkoihin vedotaan siinä määrin harvemmin kuin uusiin todisteisiin, ettei seikkapreklusiota ole pidettävä niin tarpeellisena kuin todistepreklusiota. Myös aineellisen totuuden kannalta seikkapreklusio voisi olla ongelmallinen. Jatkossa olisi perusteltua harkita myös seikkapreklusiota hovioikeudessa.

4. Laki tuomioistuimen velvollisuudesta ilmoittaa eräistä ratkaisuistaan

Hovioikeudella ei ole huomautettavaa ehdotuksesta.

Muut huomiot

1. Onko teillä lisättävää tai huomioita vaikutustenarviointiin tai vaihtoehtoihin toteuttamistapoihin?

-

2. Onko teillä huomioita ehdotusten toimeenpanosta tai lakien voimaantulosta?

-

3. Onko teillä huomioita säätämisyjärjestyksestä?

-

4. Onko teillä muita huomioita luonnoksesta hallituksen esitykseksi?

-

Lehtonen Elina
Helsingin hovioikeus - Lausunnon on valmistellut hovioikeudenneuvos
Jaakko Rautio. Hovioikeuden presidentti Asko Välimaa.

